

CONSTRUCTIVIST NEO-VITALISM

Dobrin Todorov

University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”, 1700 Sofia; E-mail: dtodorov@mgu.bg

ABSTRACT. The report analyses the emerging new contender in the ongoing struggle for affirmation as particularly significant and even dominant one among the available world outlooks. A picture of the world has gradually been clarified recently stepping on the achievements of modern biology and related biotechnologies. It is a matter of a different variant of naturalism – *bionaturalism* which can also be referred to as *neo-vitalism* since it places life at the centre of this world outlook. The older forms of vitalism and the current one both refer to life as to a metaphysical reality. The promoters of neo-vitalism consider the most common life characteristics as the basis of their world outlook and define it as both a supreme value and an ideal of everything that exists. Neo-vitalism has been considered in the variant presented by Kevin Kelly in his book “Out of Control. The New Biology of Machines, Social Systems and the Economic World” (Sofia, 2016).

Key words: world outlook, naturalism, neo-vitalism.

КОНСТРУКТИВИСТКИ НЕОВИТАЛИЗЪМ

Добрин Тодоров

Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“, 1700 София

РЕЗЮМЕ. В доклада се анализира появилият се нов претендент в нестихващата борба за утвърждаване като особено значими и дори господстващи между наличните светогледи. Напоследък постепенно се избистря картина на света, стъпваща върху постиженията на съвременната биология и свързаните с нея биотехнологии. Става дума за различен вариант на натурализма – *бионатурализъм*, който може да бъде наречен още и *нео-витализъм*, тъй като поставя в центъра на този светоглед животът. Както по-старите форми на витализма, така и сегашният говори за живота като за метафизическа реалност. Популяризаторите на неовитализма представят най-общите битийни характеристики на живота като основа на своя светоглед и го определят както за висша ценност, така и за идеал на всичко съществуващо. Неовитализмът се разглежда във варианта представен от Кевин Кели в книгата му „Извън контрол. Новата биология на машините, социалните системи и икономическия свят“ (София, 2016).

Ключови думи: светоглед, живот, натурализъм, неовитализъм.

Въведение

Отношението човек – свят играе основна роля в живота на хората. Всяко конкретно човешко същество, независимо от това къде и кога пребивава в света, по необходимост заема някаква позиция спрямо него. Хората от всички епохи, общества и цивилизации разполагат най-малкото с определен *усет* за света като добронамерен, враждебен или неутрален. Те се плашат от непреодолимата му мощ, чувстват се в него като в уютен дом, осигуряващ им закрила, или го разглеждат като пластичен материал, от който да изградят желана среда за своето съществуване. Съзнателно или интуитивно хората търсят подредена *картина* на заобикалящата ги реалност. Съвременният човек също има потребност да получи що-годе ясна представа за организацията и начина на функциониране на действителността, в която е положен. Подобно на своите предшественици той се нуждае освен от *ориентир* в сложното и динамично битие, в което се намира, още и от *опори* за стабилен и предвидимо съществуване в него. Както винаги изборът на най-важна реалност – източник, „първи двигател“, последно битийно основание, водеща ценност и крайна цел – е между ограничен брой

възможности. Основа при изграждане на своя светоглед днешният човек, подобно на своите предходници, може да търси в естественото (природата), свръхестественото (бог/овете), изкуствено създаденото от самите тях (културата), съвместно обитаваното със себеподобните (обществото) или в индивидуалното си битие. Днес се правят опити за изграждане и на *хибридни* картини на света, в които изброените като водещи форми на битието се комбинират.

Понастоящем в нестихващата борба за утвърждаване като особено значими и дори господстващи между наличните светогледи¹ се наблюдава още един² нов претендент. Напоследък постепенно се избистря картина на света, стъпваща върху постиженията на съвременната биология и свързаните с нея биотехнологии. Става дума за различен вариант на натурализма³ – *бионатурализъм*, който може да бъде наречен още и *нео-витализъм*⁴, тъй като поставя в центъра на този светоглед *животът*. Както по-старите форми на витализма, така и сегашните говорят за живота като за някаква *метафизическа реалност*, макар в опита да се наблюдава не животът като такъв, а винаги само отделни живи същества. Популяризаторите на неовитализма представят най-общите битийни

характеристики на живота като основа на своя светоглед и го определят за висша ценност и идеал на всичко съществуващо.

Предвид разширяващото се влияние на неовитализма смятам за уместно да го анализирам както с оглед посочване на евристичния му потенциал, така и заради опасностите, съдържащи се в безкритичното възприемане на редица негови положения. Тук го разглеждам във варианта представен от Кевин Кели в книгата му „Извън контрол. Новата биология на машините, социалните системи и икономическия свят” (София: „Изток-Запад”, 2016)⁵. Спирам се на него тъй като книгата му може да се разглежда едновременно като *компендиум* от множество възгледи и изследвания на съвременни биолози, представени в популярна и привлекателна за широката публика форма, така и като своеобразен *манифест* на споделящите интересувачата ни тук картина на света.

Основни черти на живота като битийна форма

Животът като изява на битието има редица постоянни характеристики, които ще припомним накратко. Той се е появил при определени условия на Земята в далечното минало и постепенно е изградил своя обвивка – *биосфера*, в която се развиват неговите форми. Живите същества са *сложни системи*, съдържащи множество елементи, които действат съгласувано. Високата степен на компактност и подреденост в строежа им ги прави много *ефективни*. Живите организми притежават някои специфични характеристики при сравнение с „мъртвите тела”, сред които се откроява способностите им за *размножаване* и *самовъзстановяване* при увреждане. Многократното им *възпроизвеждане* се осъществява чрез наследствеността⁶ като особено тяхно качество.

Живите същества реагират на външни въздействия благодарение на свойството *дражливост*. Те активно регулират и *самоуправляват* своето съществуване: състав, структура и функциониране. Организмите имат динамично съществуване, насочено към собствения *растеж* чрез разгръщане на заложените в тях възможности („семена”). В процеса на своето съществуване живите същества придобиват нови свойства – *еволюират*, т.е. притежават способност за *саморазвитие*. Процесът на тяхното нарастващо многообразие и усложняване изглежда безграничен.

Живите същества имат способността да създават *ред* от хаоса в себе си, т.е. да противодействат на общия процес на ентропия. Те са *отворени* за постоянно взаимодействие със заобикалящия ги свят чрез обмен на вещества, енергия и информация. Живите същества притежават способност да *асимилират*, т.е. да преобразуват съобразно собствената си структура получените отвън вещества. Те притежават огромна *приспособимост* към действителността, в която са положени. Тяхната пластичност е значителна, но не и безкрайна, като границите ѝ се определят от рамковите условия за съществуването им. Когато последните съществено се променят живите същества загиват. Нарастващото умножаване на видовете и размножаване на индивидите вътре в тях води до *борба* за продължаване на съществуването им. Нейна проява е „естественият отбор”, а резултат – оцеляване на най-приспособимите.

Живите същества са склонни към *експанзия* чрез безгранично разширяване на обитаваните от тях райони и масовото им заселване. Те постепенно превземат „всяка материя” и поглъщат неживите битийни форми. Живите същества са способни на вечно *експериментиране* чрез изпробване на нови форми. Това променя основни характеристики на планетата Земя, посредством преразпределение на веществата в нея.

Животът като образец за човешкото творчество

Кевин Кели определя *същността* на живота по следния начин: „животът е *бездуховно*, почти математическо свойство, което може да възникне от *мрежоподобни* конфигурации на материята” (155)⁷. Той е „*спонтанно* възникващо свойство, което зависи от организацията на *неодушевени* части, но не може да бъде сведено до тях” (155). Животът е подчинен на строг *детерминизъм*, като „*следва* правила, също толкова *строги* като тези, на които се подчинява светлината” (155). Особеното тук е, че „*този* закономерен процес по съвпадение облича живота в *привидно* духовно одеяние” (156). В него като че ли е заложена скрита *воля*, която обаче не е свободна, а действа по необходимост: „*резултатът* от организацията трябва да се възпроизвежда при всяка възможност, което придава усещане за *неотложност* и *желание*” (156). Животът като тип организация „*трябва* по определение да създава *непредсказуемост* и *новото*” (156) по метода на пробите и грешките.

Кели е особено силно впечатлен от способността на живота за *самонарастване*, като неговото уголемяване достига не просто до покриване на планетата Земя, но може да придобие вселенски мащаб. Според него животът има толкова „*агресивен* характер” (155) и склонност да превзема нови територии, че е в състояние да „*се* разширява, докато изпълни Вселената” (153). Кели смята, че „*животът* ще възтържествува” (152) над всички останали битийни форми, т.е. е неизбежен *победител* в съревнованието помежду им. Той е предопределен да наложи своята власт над тях – да ги *подчини* – чрез принуда и поглъщане. Това превъзходство на живота се дължи както на огромния му потенциал за нагаждане към изискванията на средата, така и на способността му за приспособяване на средата към себе си – нейното преобразуване според нуждите му: „*животът* е специализиран в това да прави обкръжението си годно за живот” (198).

Според Кели животът е *самодостатъчен* – „*няма* друга цел освен себе си”, като е „*едновременно* източник и резултат”, т.е. при него се наблюдава „*смесване* на причина и следствие” (157). Той е „*кръг* от ставане, автокаталитичен комплекс” (158), като при този „*странен* кръговрат” не само си гарантира *оцеляване*, но и *уголемява* себе си. Животът „*няма* условия, няма моменти, които да не се превръщат веднага в нещо повече от самия живот” (158). Посоката в развитието на живота е към „*нарастащо* усложняване, все по-голяма дълбочина и загадъчност, продължаващи процеси на ставане и промяна” (157-158).

Кели идеализира живота и го превръща в образец за човешкото творчество. Според него е нужно внимателно да се изучава и следва примерът му, т.е. да му се *подражава*. Кели вярва, че е необходимо разпространението на жизнените стандарти върху *цялата действителност*. Той е убеден, че особеностите на „живата материя“ следва да бъдат копирани както в „механичните системи“ (9), така и в *социалния живот* на хората. Човешката култура само ще спечели ако *възпроизвежда* моделите на неговото устройство и функциониране. Кели смята, че в съвременния свят е възможно формирането на „необиологична цивилизация“ (8), в която „логиката“ на природата трябва да се *пренесе* върху културата. Това пренасяне на „биологиката“ върху изкуствено създадените от хората обекти ще ги *оживотвори* и ще доведе до взаимното им преплитане. Тази „необиологична култура“ ще „споява инженерните технологии и необузданата природа, докато двете станат неразличими“ (670).

Според Кели биологичната природа на настъпващата *хибридна култура* произтича от пет *фактора*:

- * „въпреки засилващата се технизация на нашия свят органичният живот – както дивият, така и питомният – ще продължи да бъде основната инфраструктура на човешкия опит в глобален мащаб;

- * машините ще придобиват все по-биологичен характер;

- * технологичните мрежи ще направят човешката култура дори още по-екологична и еволюционна;

- * инженерно създадената биология и биотехнологиите ще засенчат приноса на механичните технологии;

- * биологичните средства ще бъдат на почит като идеални“ (670).

Същевременно според Кели е нужно да се внесе и „технологиката“ в „живота“ (9), като по този начин се създадат *хибридни битийни форми*, носещи черти както на живите същества, така и на техническите устройства. Този *смесен* (синкретичен) свят ще бъде „автономен, приспособен и съзидателен“ (11). В него ще се осъществи „бионична конвергенция“ (9) и изгради *обща система* на живота (роденото) и изкуственото (произведеното). Заимстването на принципи и модели от сферите на естественото и изкуственото битие ще доведе до изграждане на *съюзи* помежду им. Преливането и припокриването между живото и механичното ще предизвика трансформация на елементите, от които те са изградени, като целта е създаване на „по-сложни същества“ (7) – „биологични машини“ (11).

Кели констатира, че новите синтетични „светове“ вече се „разработват“ (189) и с тях усилено се *експериментира*. Той смята, че целенасоченото и контролираното създаване и усъвършенстване на „животински видове“, познато от хилядолетия, е пример за възможността да се правят „човешки творения“ на ненаблюдавани в естествения свят жизнени форми. Днес вече се пристъпва към сътворяване на много по-сложни прояви на живот от отделните биологични видове чрез тяхното съчетаване в *цялостни еко-системи*. Той привежда примери за „изкуствено създадена биосфера от живи създания, фино балансирана да живее вечно“ (189), т.е. е *самодостатъчна*. Съвременното биоинженерство позволява еволюцията на живота да бъде *управлявана*, а не да остане произволна. Нещо повече, тя дава възможност за *ускоряване* на подобренията с цел повишаване на ефективността в нея.

Изкуствените живи системи – основа на неовитализма

К. Кели набляга върху ограничеността на механистичното мислене, което според него позволява творчество само на „прости“ продукти (8). Той смята, че в днешния и особено в бъдещия свят следва да се наложи една „универсална биология“, която да подпомага разбирането, създаването и управлението на *сложни вивисистеми*. Според него тези изкуствени живи системи следва да се превърнат както в основа за *преизграждане* на света, така и за универсалното му *обяснение*. Затова и те могат да послужат като отправна точка за създаване на *цялостна картина* на света.

Освен сложни Кели нарича вивисистемите още *колективни, мрежови, нелинейни и адаптивни*. Те са създадени от хората чрез възпроизвеждане принципите на структуриране и функциониране на живота в тях. Според него в този битиен клас се включват *разнородни* на пръв поглед реалности: „роботи, корпорации, икономики, електронни схеми“, а също свободният пазар и демокрацията. Ролята на „живите органични съвкупности“ от типа „рояк“ е да бъдат *архетип* на всички съвременни „големи системи“ (42), които от своя страна са елементи в глобалната вивисистема.

Кели характеризира живите „екосистеми“ като „сложни и с внушителен мащаб“ – имащи „огромен обхват“ и „богатство на нюанси“ (10). Изкуствено създадените вивисистеми съществуват под формата на „динамични мрежи“ (43), като могат да образуват „супермрежа“ от свързани мрежи (36). Пример за такава съвкупност от множество автономни членове, всеки от които е от мрежов тип, представлява *интернет* (31). В перспектива целият свят се очаква да се превърне в „супермрежа“, която обхваща всички локални мрежи от различен вид.

Чрез термина „живи системи“ Кели въвежда понятието *колективен организъм*, който притежава неопределени форма и размер, но висока степен на сплотеност между членовете му. Той представлява друго *измерение* на съществуването на „живото“: „Цялото живее в допълнение към живота на индивидите“ (191). Отделните индивиди непрекъснато взаимодействат помежду си и не допускат *изолация* на някои от тях. Кели дава примери за такива „разпределени същества“ (43) с ята от птици, рояци от пчели, пасажии от риби, „орди“ от мравки и др. Всички те са илюстрации за единни общности с *процесуално* съществуване – „повече процес отколкото предмет“ (43). Според Кели „самоподдържащите се системи *искат* да се случат“ (192), т.е. приписва им се *воля* за съществуване.

Кели е ентузиазизиран от достоинствата на все по-широко разпространяващите се изкуствени вивисистеми. Той изброява следните **плюсове** на живата система:

- * притежава висока степен на *приспособимост* – лесно се преобразува и преподдържа (37);

- * *гъвкава* е: „включва несъвършенството вместо да го отхвърля“ (42) и така има висока поносимост към „грешката“ (43);

- * подлежи на „обучение, адаптация и еволюция“ (43);

- * притежава огромна и непреодолима *сила* и безгранична „способност за развитие“ (нарастване) чрез безкрайно *новаторство* и включване на „новото“ (абсорбиране) в себе си;

* има неограничена *вместимост* (капацитет), т.е. е способна на безкрайно количествено нарастване – никога не се „препълва“ (43);

* разширява се „във всички посоки“ (43) с постоянните цели на *оцеляването* и *експанзията*: животът, богатството, информацията се умножават като „напускат своята първоначална люлка“ (37);

* в нея са заложени „възможности за експоненциални комбинации“ на свързани членове (37-38), като „индивидуалните вариации и несъвършенства са допустими“, защото „не зависят от отделните си членове“ (38) и тъкмо тези *несъвършенства* водят до новаторство;

* липсва ѝ определен *облик*: „няма външна форма“ (43), като съществува с „размити характеристики“ (40) и „без ясни граници“ (42).

Същевременно Кели посочва и някои от **минусите** на изкуствено създадената жива система:

* *неефективност* – при нея се наблюдава голямо „прахосничество“ на материали, енергия и усилия, както и „дублиране“ на дейности, които частично се неутрализират от „спонтанно възникващите управляващи фактори“ (38);

* *забавеност* на реакцията, понеже „органичната сложност се нуждае от органично време“ (39), а следователно е нужно търпение и изчакване за самоорганизацията на сложната система-организъм;

* *неуправляемост*, тъй като в нея действа „нелинейна“ (36), „странична“, „горизонтална“ причинност (39), т.е. са възможни развията във всякакви посоки;

* наличие на „*антиинтуитивна*“ логика на мрежите (45), която е „*парадоксална*“ (39), тъй като елементите ѝ едновременно враждуват и взаимно се предполагат;

* *необяснимост* на случващото се с тях – „нещо просто се случва“ от само себе си (39) и следователно никой не го разбира или предвижда.

Въпреки посочените недостатъци Кели смята, че бъдещето принадлежи на изкуствените вивисистеми. Той е склонен да омаловажи слабостите им за сметка на преувеличаване на техните предимства. Нещо повече, той формулира списък от „Девет божии заповеди“, включващ основните принципи на *биологиката*, извлечени от естествените живи системи, чрез придържането към които „човек може да стигне доста далече в ролята си на бог“ (66б) при изграждане на изкуствените вивисистеми. Според тези организационни *принципи* функционира всички сложни системи и са следвани от живата природа, създава „нещо от нищо“ (665).

1) *разпределяй* съществуването: „когато сборът от частите може да даде в резултат нещо повече от частите, тогава това „повече“ (това нещо от нищо) се разпределя между частите“ (666);

2) *контролирай* от ниско към високо ниво: „в територията на бързите, мащабни и хетерогенни промени (на разпределената мрежа) е способно да управлява единствено множеството“, затова и „контролът трябва да почива на най-ниското ниво, където е простотата“ (66б);

3) *култивирай* нарастващата *възвръщаемост*: „всичко, което променя обкръжението си, за да увеличи производството на самото себе си, играе играта на нарастващата *възвръщаемост*“ (667);

4) *отглеждай част по част*: „сложността се изгражда, като се слобява малко по малко от прости модули, способни да оперират самостоятелно“ (667);

5) *наблягай на периферията*: „здравата периферия ускорява адаптацията, повишава еластичността и почти винаги е източник на нововъведения“ (667);

6) *почитай грешките* си: „грешката, била тя случайна или умишлена, трябва да стане неразривна част от процеса на съзидание“ (668);

7) не се стреми към оптимални решения, а преследвай *множество цели*: „вместо да се бори за оптимизация на всяка функция, обширната система може да оцелее само като осигури задоволително ниво на голям брой функции“ (668);

8) търси постоянно *неравновесие*: „нещото е устойчиво неравновесие – състояние на непрекъснато балансиране на ръба между вечното движение и вечното избягване на пропадането“ (668);

9) *променяй* самата промяна: „промяната може да се структурира – това правят обширните сложни системи: координират промяната“ (669).

Заплахи от безкритичното възприемане на неовитализма

Въпреки че голяма част от направените от К. Кели наблюдения са верни, все пак далеч не всички негови тези следва да се приемат безкритично. Така например може да се спори дали всички посочени от него положителни черти на живите системи от последно поколение са действително такива. Това, че те нямат начало и край в пространството, т.е. представляват *аморфна маса* от „разнородни компоненти“ (43), не кара Кели да се замисли върху важността на проблема за спойката между тях, осигуряваща тяхното еднопосочно действие. Той не се притеснява и от отсъствието на собствена *физиономия*, създадена чрез ясно очертаване на техните предели. Всъщност Кели легитимира *безформеността* и *хаотичността* на битието. Чрез нейното налагане като идеал на хората се казва, че те следва да свикнат с *неопределеността* в действителността. А тази неопределеност ражда несигурност в очакванията на хората и страх от възможни скрити заплахи. Най-подходящото за тях поведение в този свят с размит облик е *хамелеонщината*, т.е. непоследователността и безпринципното нагаждане към обстоятелствата на конкретната ситуация без последователност в действията им.

Като възвеличава вивисистемите Кели застава срещу „застоя“, „покоя“ и „сковаността“ в света и прави апология на *промяната* – процесуалното съществуване на всяко битие. Той се възхищава как в хода на своя живот живите системи се „учат“, „адаптират“, „лекуват“, не само за да оцеляват, но и да „еволюират“. Ала за да е възможно това развитие вивисистемите се нуждаят от постоянни смущения и *катаклизми*. Кели не отчита опустошителния ефект от тези бедствия върху съществуването на хората. Според него „турбуленцията ще спаси света“ (191). Ала заплахата от такава турбуленция ражда у човешките същества постоянен *страх* от бъдещето. Страхът от своя страна поражда *недоверие* към всеки и всичко, което ги заобикаля и е потенциална заплахата за оцеляването им. То пък лесно преминава в *ненавист* и агресия. Така се създават предпоставки за оправдаване *конфликтите* между хората.

Чрез утвърждаване примера за функциониране на сложните вивисистеми Кели насърчава хората да се откажат от стремежа си за намиране на траен *баланс* и ги подтиква да приемат съществуване в „динамичното равновесие“ (192). Според него е важно *оцеляването* на живата система, като човек не бива да се „интересува от какъв тип е поддържаният живот“ (192) – всичко, което просъществува, е добре дошло, дори то да е чудовище. Нейната цел е „успехът“ при биологичното възпроизвеждане на глобалната вивисистема, в която всички форми на живот са *равноценни*. Човешката сред тях няма предимство и не следва да се съхранява непременно. Това разбиране всъщност означава зачеркване на *хуманистичната* идеология, стъпваща върху аксиомата за особените място, предназначение и отговорност на човечеството в света.

Кели не се притеснява от обстоятелството, че живите системи нямат общ „център“ и не е ясно кой *управлява* процеса на избор на поведение (15), ако изобщо някой го управлява. Без да се тревожи той приема *безконтролността* на случващото се от страна на човека. Кели смята за съвсем приемливо съществуването на хората в свят „извън контрол“. Ала премълчава, че в подобен свят властва по-силния и неговата принуда, а не свободния избор на автономните личности.

Кели смята, че живите системи от второ поколение следва да заимстват „духа“ си от „дивия свят на природата“, която се определя от него като „фабрика за идеи“ (11). Когато в необиологичната култура „Технос“ бъде одухотворен от *Биос* в резултат ще се получават „артефакти, които могат да се адаптират, учат и еволюират“ (669). Той обаче не обяснява как животът ще разпространи своя „дух“ след като го е определил като *бездуховно* свойство на битието. Изобщо Кели произволно борави с понятията *дух* и *идеи*. Изглежда според него те имат представителство във всяко битийно измерение. Теза, която звучи наивно и говори или за липса на философска образованост, или за съзнателно противопоставяне на хилядолетна мисловна традиция, стояща в основата на „западната“ цивилизация.

Кели с безразличие констатира, че недиференцираната маса в живата система е повече „сбор“ (21), отколкото единно *цяло*. Според него не е проблем, че живите системи са лишени от *йерархия* и ясно разпределение на ролите на участниците в тях. Той смята за предимство обстоятелството, че техните елементи поддържат силни *хоризонтални* връзки помежду си. Кели на практика оспорва основния – „вертикален“ – принцип, според който са изградени всички обществени структури в съвременния свят. Предлага се цялата система от социални *роли* и *рангове* да бъде срината и на нейно място да се изгради нова, в която всички човешки индивиди заемат само *едно ниво* в общественото устройство. Разликите в личните способности, квалификация и постижения се пренебрегват. От всеки човек се очаква да влияе в *еднаква* степен върху публичните дела, независимо от това дали е в състояние да се ориентира в тях и да дава смислени предложения.

Кели с благосклонност установява, че в изкуствените живи системи цари *равенство* – липсва господство на някои от индивидите, като „гълпата“ (мнозинството) „побеждава“ (16), а крайното „решение“ се получава чрез „усредняване на мненията“ на участниците (19). Тяхното

съществуване става без заповеди „отгоре“ чрез т.нар. „разпределено“ управление на системата. Тъй като липсва общ властови център на живата система тя притежава „децентрализирано битие“ (45). Кели апелира за създаване на „мрежова култура“, която наподобява „съществуването на рояка“ (45). Според него живата система трябва да „моделира културата на хората, които живеят в мрежов свят“ (45). Същевременно Кели твърди, че в живата система от вида на мрежата („паяжината“) съществува „сложна йерархия“ (39), така че участниците в нея все пак не съществуват съвсем на едно ниво. Не е ясно на каква основа се формира тази йерархия, какви са нейните елементи и взаимоотношенията помежду им.

Кели е възхитен от факта, че живите системи съществуват под формата на саморегулиращ се „хаос“ и създават „спонтанен порядък“ (37), като изпитват постоянни колебания и смущения. Кели изказва спорната теза, че „разнообразието осигурява стабилност“ на единния организъм, като „определено ниво на сложност поражда самодостатъчност“ (202). Той е убеден, че „ако една сложна система успее да постигне общ баланс след определен период на нагаждане, след това малко неща могат да я извадят от релси“ (187). Тук обаче възниква въпросът дали тя изобщо ще „заработи“ и на каква „цена“, т.е. колко от индивидите които я съставят ще оцелеят докато тя се утвърди. Кели признава, че преди вивисистемата да се стабилизира се преминава през критичен период, през който е възможно тя да *загине*. Тази перспектива ни най-малко не го притеснява. Той приема, че живата система постоянно търси *равновесие* в отклоняващите се от него движения на нейните елементи. Ала дали балансът е винаги постижим и ако не – спокойно ли следва да се приеме леталният изход на живата система, особено ако тя включва човешки същества?

Кели с нетърпение очаква, че след създаването им живите системи ще се „освободят“ от човешката опека и ще започват сами да се *досъздават* и саморегулират. Той приветства процеса на бавно, но неуморно „творчество“ на огромен брой „биомашини“ по метода на пробата и грешката. То е възможно, тъй като според Кели вивисистемите имат „групов интелект“ (18), общо „съзнание“ (19). Ала тази теза е твърде трудно защитима, а ако отговаря все пак на реалността, тя по-скоро следва да буди тревога, а не възхищение. Това колективно съзнание няма ясен облик, принцип на функциониране, носители и механизми за самоконтрол.

Кели не вижда противоречие в редопологането на твърденията, че живите системи чрез своя „разум“ свободно *целенополагат* и същевременно, че в тях е заложен „алгоритъм“ за поведение и „обща насока“ (21) на движение. Изглежда, че той в крайна сметка се примирява с отказът от преднамереност в действията им, като приема резултатите от тях каквито и да са те. Следствието от този начин на мислене за хората е, че те трябва да се ръководят в живота си от максимата „Каквото и да се случи, все е добре“. Възприемането му ражда примирение с обстоятелствата и готовност за *подчинение* на всеки властник с авторитарна нагласа, който се докопа до властта и е в състояние да налага волята си на хората, претендирайки че защитава интересите им.

Кели приема без да се замисли и обстоятелството, че живите системи се развиват „без предразсъдъци“ и „без наставничество“ (43), т.е. те не се учат от културното

наследство. Ала това означава, че те няма от кого да възприемат и определени *ценности* предпоставки. Другояче казано, те са безхаберни към *духовните* ценности за сметка на материалните, гарантиращи им оцеляване и експанзия. Това означава, че постиженията на цивилизацията във вивисистемата трябва да се изоставят, да се узакони *разкултуряването* (варваризацията) на хората, които са част от глобалната вивисистема.

Процесът на развитие на живите системи според Кели е *безсубектен*. Той не подлежи на контрол от страна на хората. Според него, живите системи имат право на „съпротива срещу контрола на човека“ (42). Резултатът от това хаотично движение на живите системи е отказ от *свободната воля* на хората, които са част от тях. А следователно и бягство от поемане на *отговорност* както за човешките дела, така и за състоянието на света. Разтворен във вивисистемата и лишен от право целенасочено да ѝ влияе след като веднъж я е създал, човекът губи стойност. Той се *обезличава* – в тази жива система няма място за личности. Според Кели, вивисистемата е „разпределено същество“ без индивидуална „идентичност“: „никоя част не може да каже „Аз съм Азът“ (42). Това означава, че една от основополагащите ценности на „западната“ цивилизация – *оличностяването*, с лекота се отхвърля. Човешките индивиди се разтварят в масата от себеподобни, самата представляваща част от по-сложната вивисистема.

Кели смята, че заради адаптирането си живата система може така да се преподреди, че индивидите да се *жертват* заради нейното благоденствие. Той без задръжки заявява, че „отделните единици нямат значение“ (37), тъй като „това, което „живее вечно“ е колективният, сумарен живот на общността“ (189). Кели спокойно приема липсата на гаранции, че хората ще оцелеят – техните изкуствени „рожби“ могат без угризения да ги *унищожат* в името на благоденствието на вивисистемата. На всеки живял във времената на „реалния социализъм“ тази мисловна фигура е добре позната, макар тогава официалната идеология да оправдаваше жертването на отделните човешки индивиди с благополучието не на „жива“, а на „социална“ система.

Според Кели „разумът на рояка“ (45) следва собствена „антиинтуитивна“ *логика* на мрежите, която отделните човешки индивиди не разбират. Те и не бива да търсят *обяснение* какво и защо се случва, а с него и смисълът на ставащото. На тях следва да им е достатъчно *описание*то на събитията: къде, кога, как, кой, колко. Според Кели хората трябва да приемат „бъркотията на живота“ (41). Той твърди, че „ако струпате живот на едно място и после му предоставите достатъчно свобода, за да култивира условията, нужни за неговото процъфтяване, той ще продължи вечно и не е нужно човек да разбира как се е получило“ (198). Възниква обаче питането дали човекът ще продължи да е такъв ако престане да *проумява* случващото се около и с него, или ще се превърне в една от множеството „прости“ живи системи, образуващи „сложната“ и глобална вивисистема?

Според Кели хората следва да примирят с факта, че „изборът“ на поведение се прави от живата система, чието действие е *спонтанно* и не е в предварително определена посока. Грешките и провалите остават без последствия, защото не е ясно кой ги е направил. Индивидите се скриват в масата от себеподобни. Това обаче не е хуманно

решение на проблемите за *източникът* и *насоката* на „творческия порив“ на живата система. Остава неясен въпросът дали само нуждата от оцеляване и приспособяване я тласка или в експанзията си тя все пак има своя *ръководител*. Кели загатва, че „стадото“ се нуждае от „пастир“, който да го подтиква да върви в дадена посока. Някаква „невидима ръка“ (42) го тласка към желания от неафиширания водач резултат, който за целта *манипулира* естествените склонности на хората. Пита се обаче кой ще да е този лидер и откъде произтича правото му да изпълнява тази роля.

Категоризиране и оценка на неовитализма

Неовитализмът представлява картина на света от *смесен* вид. Той представлява опит за надмогване на някои от традиционните деления на светогледите по осите *монизъм – плурализъм, холизъм – партикуларизъм, хомогенност – хетерогенност*. По отношение на други ключови разграничения неговите представители дават явно предпочитание на една от противостоящите си позиции: те са несъмнени поддръжници на *динамичния* възглед за функционирането на света и категорично отхвърлят схващането за постоянството в устройството и поведението му; ясно се противопоставят на вертикалното устройство на действителността за сметка на *хоризонталното*. Неовиталистите не полагат в основата на своя светоглед някакъв абсолютен, т.е. безотносителен към конкретни условия реалност, която действа винаги по един и същи начин. Мислещите в тази парадигма автори акцентират върху зависимостта от определени обстоятелства на живото битие, вкл. човешкото, т.е. изповядват неприкрит мисловен *релативизъм*. Те предлагат и преход към еkleктично разбиране за характера на връзката на човека с вселената: тя е едновременно *вътрешна* (органична), т.е. вечна, здрава и неразкъсваема по отношение на цялата жива система, от която той е част, и *външна* (механична), т.е. временна, хлабава и прекъсваема спрямо непосредствено заобикалящите индивида други живи същества. Тази *двойственост* прави съществуването на хората нестабилно, несигурно и непредвидимо, а следователно и постоянно изпълнено с тревоги и страхове.

Според неовиталистите единството и целостта на действителността се осигурява от *живота*, който поглъща в себе си всички нейни форми. Иначе казано, неовитализмът е нов вариант на добре известния от миналото *редукционизъм* като подход към действителността. В случая за модел за устройството и функционирането на всичко съществуващо, вкл. създаденото от хората, се представя живата природа. За разлика от класическия витализъм в неовитализма хората не просто се възхищават на природата и се стремят да не влизат в конфликт с нея, а я *пресъздават* в своите собствени изкуствени творения („живи машини“). Този „самоподдържащ се затворен свят“ (192) се състои от „сложни същества“ (7), които представляват „частично механизъм, частично рояк“ (40). Така *конструираната* изкуствена действителност представлява „сбор от много автономни членове“ (36), които образуват *съвкупност* от разнородни елементи. Най-важна нейна характеристика е *количеството* – Кели неслучайно набляга върху принципа

„количеството е качество“ (44) при устройството и функционирането на вивисистемата. Той обаче пренебрегва факта, че този принцип невинаги е обратим – далеч не всяко качество има количествено изражение. Съществуват битийни проявления и съответните им категориални мисловни изрази, които могат да бъдат определяни само *съдържателно* (качествено), а не формално (количествено). Тяхното пренебрегване прави битийната картина непълна, опростена и едностранчива. Вследствие от нейното възприемане от хората се очаква да действат в един свят, в който стойност имат само *измеримите* неща. Неподлежащите на измерване и изчисление неща се пренебрегват, а това означава, че *духовното* битийно измерение губи ценността си за човешките същества.

Неовитализмът е идеология, имаща за цел подтикване на хората към формиране чрез имитация на вече наличния (заварен) природен свят в неговата *биологична* форма. При неовитализма изграждането на необиологичния свят става по формулата на известния от миналото *деизъм*, при който Бог като създава, „влага семената“ и „пуска в движение“ своето Творение, като повече не се намесва в хода на неговото развитие. В случая човекът застава на мястото на свръхестествения Творец, който изгражда изкуствена жива система. Хората са призвани първоначално да *създадат* сложни живи системи, а след това да ги *освободят* и сами и да стигнат до „някаква саморазвиваща се хармония“ (199). Те поемат ролята на „полубогове“, които изграждат свой „Ноев ковчег“. За разлика от християнския Бог обаче те не са истински творци, доколкото той твори „от нищо“, а те само *препращат* намереното като материал битие: в най-добрия случай хората са сръчни *занаятчии*, които се опитват да му подражават в своята дейност. Хората не притежават и важната му способност на „провидение“, т.е. те нямат предварителни знания за бъдещото съществуване на своите изкуствени екосистеми. Оставят се в ръцете на „рожбите“ си, като се отказват да ги *управляват* и насочват. Така „освобождавайки“ ги от собствения си контрол създават предпоставки самите те да бъдат „поробени“ от тях.

Използването на биотехнологиите като съзидателна сила на необиологичния свят означава и внедряване в него на определен тип *социално* инженерство. За да отговорят на изискванията на глобалната вивисистема хората следва да преустроят своя обществен живот. В него основен става принципът на *оцеляването* чрез приспособяване към непрекъснато променящите се обстоятелства. Успех постигат най-гъвкавите и бързо нагаждащи се към условията индивиди. В така конструираната био-социално-културна реалност няма място за ярки личности, открояващи се сред множеството на еднакво важни индивиди. Тук се действа без задръжки в името на *колективните* интереси на споделената вивисистема, но без да се ограничава егоистичната воля за власт над нейните обитатели.

Успоредно с преизграждането на обществото се предлага и реконструиране на човешките *организми*. От самите хора се очаква да изоставят обичайното си биологично устройство и да го заменят с *хибрид* между живо същество и техническо устройство (киборг), чийто идеал е ефективността. Иначе казано, да се *разчовечат*⁸ и да надмогнат природно заложеното си битие, като

обединят в себе си както естествени органи, така и изкуствено създадени технически средства. Това означава отписване човешкия род, какъвто го познаваме досега. Чрез „подобряване“ на човешкото битие се предизвестява *смъртта* му. Перспектива, която поне у мен поражда ужас, а не ентузиазъм.

Екзистенциалните последици от евентуалното възприемане на бионатурализма от хората с *хуманистична* нагласа ще са тежки⁹. Симбиозата между животно и машина има за следствие загубата на богатството на човешкия дух. „Новият“ човек, представляващ част от сложна вивисистема, може да използва само част от своите ментални сили. В нея някои от ключовите черти на човешката *душевност* като усещания, възприятия и чувства, както и воля се разпространяват върху живата природа от втори порядък. Ала от спектъра на *духовните* способности на „новите хора“ следва да отпаднат ключови представители: практическият разум, респ. моралното оценяване и поведение; способността за съждение, т.е. оценяването според естетически ценности; вярата и свързаните с нея надежда, любов и мъдрост. Те стават излишни в новата необиологична цивилизация.

В неовитализма се отхвърля водещата роля на *духовните ценности* в човешкия живот – истина, добро, красота, свобода, справедливост, любов. А следователно и решението на базисния проблем за *смисъла* на човешкото съществуване се предрешава в полза на търсене на материалното благоденствие. На хората се предлага съществуване без планиране и очаквания за бъдещето, т.е. тук и сега. Животът им да бъде фокусиран върху *оцеляването* и *моментното благополучие*, постигано бързо, лесно и удобно. Той много прилича на възхваляването на Ф. Ницше благоденствие на животните. Разликата между тях и тунингованите хора на бъдещето ще бъде в това, че последните ще са снабдени с мощни *технически* средства. Дали тази перспектива е привлекателна всеки от нас решава сам? За мен не е.

Бележки

1. Повече за борбата между днешните светогледи виж книгата ми *Многоликото битие и новото световъзприятие на съвременния човек*, София: „Парадигма“, 2019.
2. За един от тях – *информатизмът* – елемент в осъбената светогледна мозайка, която определя съзнанието на съвременните хора виж моя текст „Дали информатизмът е светогледът на бъдещето?“ //сб. *Предизвикателствата на постиндустриалното информационно общество*, София: УИ „ТУ-София“, 2022.
3. От лат. *naturalis* – естествен. Класическият новоевропейски първообраз на натурализма се основава върху постиженията на *физиката*. Натурфилософията от епохата на Новото време е опит за *умозрително* осмисляне на природата чрез философско обобщение на постиженията на тогавашното опитно-експериментално и математизирано естествознание, създавано по образеца най-вече на механиката, което дава основание тя да бъде определяна не просто като физикалистка, но и *механицистка*.

4. Класическият витализъм (философия на живота) е учение, създадено през XIX век, което поставя в центъра на разглеждане категорията „живот“. То стъпва върху убеждението, че представителите на живата и неживата природа са *принципно различни* по състав, начини на функциониране и значимост в света. Живите същества се идеализират, като хората се призовават да съществуват според общите принципи на *живота*, който се обявява за висша ценност.
5. В целия текст по-нататък ще посочвам в скоби страниците, на които се намират приведените от тази книга цитати.
6. Генетическо кодиране признаците на организма чрез синтез от нуклеиновите киселини ДНК и РНК, и на белтъци.
7. Навсякъде курсивът в цитатите е на К. Кели.
8. Повече за симбиозата между човек и машина и следствията от нея виж текста ми „Разчовечаване“ *///Известия на ДЧЕС в МГУ „Св. Иван Рилски“, Т. XX, 2020.*
9. За протичащата днес дехуманизация виж текста ми „Дехуманизация и образование“ *///сб. Проблеми и перспективи на философското образование в България, Ч. 2, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2021.*